

เทคโนโลยีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

Communication Technology and Political Changes

นภาพรณ์ พิพัฒน์¹ วิชัย ตันศิริ² และ กนกรัตน์ ยศไกร³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการสื่อสาร และพลวัตของการใช้สื่อ และเทคโนโลยีการสื่อสารใน 3 ช่วงเวลาสำคัญ ได้แก่ ยุคพฤษภาทมิฬ (พ.ศ. 2534-2535) ยุคทักษิณ (พ.ศ. 2544-2549) และยุคหลังรัฐประหาร (พ.ศ. 2550-2554) 2) เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงรัฐบาลทักษิณและรัฐบาลจากพรรคพลังประชาชน และ 3) เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ

จากการศึกษาพบว่า การใช้สื่อและการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีสื่อสารในช่วงเวลาต่างๆ แม้ไม่ได้มีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแบบทันทีทันใด แต่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร การแพร่กระจายชุดความคิดอุดมการณ์ การระดมมวลชน และปลุกกระตมทางจิตต่อผู้รับสาร โดยเฉพาะในกรณีของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ สำหรับเหตุการณ์ช่วงพฤษภาทมิฬ 2535 ผลวิจัยสนับสนุนผลการศึกษาก่อนหน้านี้ที่ระบุถึงบทบาทของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ถูกนำมาใช้ระหว่างการชุมนุมทางการเมืองในขณะนั้น โดยพบว่า โทรศัพท์เคลื่อนที่มีบทบาทมากกว่าเครื่องขึ้นสถานะ “ชนชั้นกลาง” แต่ได้กลายเป็นช่องทางสื่อสารระหว่างผู้ชุมนุมในพื้นที่กับโลกภายนอก รวมทั้งเป็นเครื่องมือสื่อสารสำคัญที่สื่อมวลชนใช้ในการรายงานสดสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการชุมนุมทางการเมือง ประการถัดมา การเลือกใช้สื่อของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ในลักษณะของการบูรณาการสื่อ (Integrated media communication) ทั้งสื่อดั้งเดิม และสื่อใหม่ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสาร และสร้างพลวัตการสื่อสารให้มีความต่อเนื่อง รวมทั้งขยายขอบเขตการสื่อสาร ทั้งทางกายภาพ และในโลกออนไลน์ ครอบคลุมกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง อีกทั้งยังสร้างรูปแบบและกระบวนการสื่อสารที่ผสมผสานไม่ตายตัว มีทั้งการสื่อสารทางเดียว (One way communications) และการสื่อสารสองทาง (Two

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต

² ศึกษานิพนธ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษานิพนธ์ สาขาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต

³ ศึกษานิพนธ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระดับศึกษานิพนธ์ สาขาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต

ways communications) ขณะที่ผู้รับสารก็มีลักษณะของการเป็นผู้รับสารเชิงรุก (Active seeker) มากกว่าเป็นผู้รับสารในลักษณะผู้ตาม (Passive audience) และในบางกรณีก็เปลี่ยนสถานะเป็นผู้ส่งสาร (sender) ไปพร้อมๆ กัน ประการสุดท้าย การศึกษาพบว่า “คน” ยังคงเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีบทบาทสูง ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่ม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะในกรณีของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ

คำสำคัญ : สื่อใหม่ เทคโนโลยีการสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ

Abstract

This article was to study 1) forms, processes, and dynamic of mass communications via communication technologies during 1992-2011; Black May period (1991-1992), ‘Thaksin Era’ (2001-2006) and ‘After coup d’etat’ period (2007-2011), 2) relationship between communication strategies of People’s Alliance for Democracy (PAD) and political changes over the time and (3) relationship between communication strategies of the United Front for Democracy against Dictatorship (UDD) and political changes over the time.

According to this study found that the use of media and mass communication via modern communication technology in 3 periods of major political events didn’t directly lead to political changes but they had impact on information communication, diffusion of their own political ideology, mass mobilization, political persuasion and participation especially in cases of PAD and UDD. For the case of Black May in 1992, some findings support earlier researches concerning the communication technology’s roles in political mass protests. Mobile phones had not only been the indicator of protesters ‘middle class’ status but also been the important channels to communicate between protesters and outside world and as the tools for journalists to report real-time situations at the protesting place. Secondly the Integrated Media Communications (IMC) were the forms which both PAD and UDD applied to organize and manage their mass protests. These contributed to effective communications and created the dynamic of communications as well as expanded the scope of communications to cover all groups of audiences directly in physical places and online world. IMC techniques also helped PAD and UDD

create mixed forms of communications both in one-way and two-ways communications. For the audiences, they were changed from the passive audiences to active seekers and sometimes many audiences had also been the active senders. Finally, this study found that ‘people’ were the important channels in the interpersonal and group communications processes, both formal and informal, especially in the case of the United Front for Democracy against Dictatorship.

บทนำ

บทบาทของการใช้สื่อเพื่อการสื่อสารทางการเมืองปรากฏให้เห็นในเหตุการณ์สำคัญๆทางการเมืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในระดับโลก และในระดับประเทศไทย ทั้งในด้านบวก และบวกลบผสมผสานกันไป สื่อถูกกล่าวหาว่าเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศรวันดา (Alexis, et al., 2003) โดยมีการใช้สื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองปลุกกระดมให้ชนต่างเผ่าชนฆ่ากันจนเกิดสงครามกลางเมือง ระหว่างเผ่าฮูตู และเผ่าตุซซี ซึ่งในช่วงเวลานั้น ฮูตูเป็นฝ่ายรัฐบาล ซึ่งปกครองประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นชนเผ่าตุซซี จากความขัดแย้งในระดับการวิวาทธรรมดา ระหว่างรัฐและประชาชน ผลจากการกระทำของสื่อมวลชนที่เสนอข่าวด้านเดียว ด้วยการโจมตีต่าทอเสียดสีปิดกั้นสื่อของฝ่ายตุซซีทุกประเภท และการนำเสนออาทกรรมตอกย้ำที่ว่า “ฆ่าคนชั่วไม่ผิด” (“จริยธรรมสื่อ สุกัญญา สุดบรรทัด, <http://www.thaipost.net/node/3694>, 26 สิงหาคม 2556) นำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ที่ทำให้มี

จำนวนคนตายประมาณ 5 แสนถึง 1 ล้านคน แต่ในทางตรงกันข้ามการใช้วิจารณ์อย่างสูงในการนำเสนอข่าวจลาจล จากความขัดแย้งระหว่างคนผิวขาวกับผิวดำ ในนครลอส-แอนเจลิส ปี พ.ศ.2535 ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ในเมือง ดิทรอยต์ โดยอาศัยเรียนรู้จากบทเรียนในอดีตของเมืองดิทรอยต์ ซึ่งเคยมีความเข้มขึ้นจากการแบ่งแยกผิว คนผิวดำเคยลุกฮือเผาบ้านเผาเมืองเมื่อปี พ.ศ.2500 ช่วยให้การนำเสนอข่าวในช่วงเวลานั้นออกมาในแนวทางเพื่อสร้างสันติภาพมากกว่าจะสร้างสงครามกลางเมือง โดยการส่งนักข่าวลงไปสัมภาษณ์คนที่อยู่ในเหตุการณ์เมื่อ 25 ปีที่แล้ว เป็นการมองเพื่อนร่วมชาติต่างผิวสีในเชิงบวก หรือการส่งนักข่าวทั้งผิวสีและผิวขาวลงไปทำข่าวร่วมกัน ช่วยให้ไปรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของประชาชนทุกกลุ่มที่มีความหลากหลาย ทำให้การนำเสนอข่าวสารมีความหลากหลายรอบด้าน (Black, et al., 1993)

ยิ่งเทคโนโลยีการสื่อสาร⁴ มีความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง และแผ่หลายไปทั่วโลก

⁴ ภาณุวัฒน์ ชันจา(<http://industrial.uru.ac.th/phanuwat/file/communication/01-introduction.ppt>, กรกฎาคม 2556) ให้นิยามเทคโนโลยีการสื่อสาร หมายถึง เทคโนโลยีในการสื่อสารยุคใหม่ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. เทคโนโลยีการแพร่ภาพและเสียง (broadcast and motion picture technology) 2. เทคโนโลยีการพิมพ์ (print and publishing technology) และ 3. เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ (computer technology) 4. เทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม (telecommunication technology)

อย่างรวดเร็วตามแรงผลักดันของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้มีการนำ “สื่อใหม่”⁵ อาทิ โทรศัพท์ดาวเทียม อินเทอร์เน็ต ยูทูบ และเว็บไซต์สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญต่อการอำนวยความสะดวกให้การสื่อสารไหลเวียนอย่างไม่ขาดตอน มาใช้เป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง เมื่อช่องทางการสื่อสารของสื่อดั้งเดิมถูกปิดกั้น เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารได้หลายกำแพงทุกด้านที่เคยปิดกั้นการสื่อสารที่ “สื่อดั้งเดิม” ไม่อาจทำได้ลงโดยสิ้นเชิง

Safranek (<http://impressionsmedia.co.in/review.pdf>, March 2013) ศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและระบอบการปกครองในตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือพบว่า หลายปัจจัยที่ทำให้สื่อสังคมออนไลน์เข้ามามีบทบาทในสังคมของทั้งสองภูมิภาคอย่างรวดเร็ว ประการแรก การเข้าถึงได้ง่ายและสะดวกต่อการใช้งาน ทำให้ผู้ที่มีทักษะด้านคอมพิวเตอร์ไม่สูงนักก็สามารถใช้ได้ โดยสามารถผลิตเนื้อหาได้เองและเข้าถึงเนื้อหาของผู้อื่นโดยใช้เพียงสมาร์ตโฟน อีกประการหนึ่ง สื่อสังคมออนไลน์ได้ทำลายอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจและสังคมแบบดั้งเดิม โดยไม่ต้องคำนึงว่า “คุณเป็นใคร คุณก็สามารถอยู่ในสื่อสังคมออนไลน์และได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียม” ขณะที่การศึกษาของ Storck (2011) อธิบาย

บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในช่วงปรากฏการณ์มวลชนปฏิวัติในโลกอาหรับว่า เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ ได้แก่ ในฐานะเครื่องมือเชิงองค์กร ในฐานะสื่อทางเลือกและพื้นที่ของสื่อพลเมือง และการสร้างความตระหนักรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

หรือย้อนหลังกลับไปในปี 2544 บทบาทของโทรศัพท์เคลื่อนที่กับพลังมวลชนในฟิลิปปินส์ได้นำไปสู่การโค่นล้มประธานาธิบดีโจเซฟ เอสตราด้า จนต้องพ้นจากอำนาจ (Rheingold, 2002)

ในบริบทของประเทศไทย พบว่าเทคโนโลยีการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทในวิกฤตการณ์ทางการเมืองเมื่อ 20 กว่าปีก่อน Dalpino (2000: 70) ระบุว่า ในปี พ.ศ.2535 ชนชั้นกลุ่มวิชาชีพต่างๆ ได้ประสานความร่วมมือกับผู้นำนักศึกษารวมตัวประท้วงต่อต้านทหาร ถือเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่โทรศัพท์เคลื่อนที่เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งเรียกกันว่า “มือบมือถือ” เช่นเดียวกับ มาลี บุญศิริพันธ์ (2548) ซึ่งศึกษาถึงเสรีหนังสือพิมพ์ในช่วงก่อนเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ.2535 พบว่า การสื่อสารที่มีบทบาทอย่างสำคัญและได้รับความเชื่อถืออย่างมากในช่วงนั้นกลับเป็นการสื่อสารชนิดปากต่อปาก โทรศัพท์มือถือ เครื่องโทรสาร (Fax) เครื่องถ่ายเอกสาร วิดีโอเทป ซึ่งกล่าวกันว่า เป็นสื่อที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมอย่างล้นหลาม

⁵ สื่อใหม่ (new media) หมายถึง สื่อที่เอื้อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารทำหน้าที่ส่งสารและรับสารได้พร้อมกันเป็นการสื่อสารสองทาง และสื่อยังทำหน้าที่ส่งสารได้หลายอย่างรวมกัน คือ ภาพ เสียง และข้อความไปพร้อมกัน โดยรวมเอาเทคโนโลยีของสื่อดั้งเดิม เข้ากับความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสัมพันธ์ ทำให้สื่อสามารถสื่อสารได้สองทางผ่านทางระบบเครือข่ายและมีศักยภาพเป็นสื่อแบบประสม (multimedia) ปัจจุบันสื่อใหม่พัฒนาขึ้นหลากหลาย ที่เป็นที่รู้จักและนิยมกันมากขึ้น (พรจิต สมบัติพานิช, 2547: 4)

นับจากนั้น บทบาทของเทคโนโลยีการสื่อสารและการใช้สื่อใหม่ๆ อย่างบูรณาการได้เข้ามามีบทบาทและเพิ่มช่องทางสื่อสารทางการเมืองในช่วงเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองอย่างเด่นชัด ใน 2 เหตุการณ์สำคัญๆ ของประเทศไทย ได้แก่ การเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อขับไล่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) ในช่วง 2548-2549 และการชุมนุมประท้วงของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในช่วงปี 2552-2553 ซึ่งมีการนำโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมมาใช้เป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองหลังคูขนานไปกับสื่อดั้งเดิม และสื่อใหม่อื่นๆ

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า การศึกษาอย่างเจาะลึกในด้านบทบาทการสื่อสารมวลชนผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่กลับมีน้อยมาก โดยเฉพาะบทบาทการสื่อสารผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่และผ่านอุปกรณ์สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ ซึ่งยังไม่มีการวิจัยโดยตรง มีเพียงกล่าวพาดพิงถึงและเป็นเพียงสัญลักษณ์ทางชนชั้น ดังปรากฏในหนังสือเรื่อง “มือบมือถือ” ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาการประชาธิปไตย ของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2536) เช่นเดียวกับการศึกษาเรื่องการสื่อสารทางการเมืองผ่านโทรทัศน์ดาวเทียมของกลุ่ม พธม. และกลุ่ม นปช. แม้จะมีการศึกษาบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ เป็นต้นว่า “การเคลื่อนไหวของขบวนการแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ช่วงรัฐบาลอภิสิทธิ์” (อุบลพรรณ กระจ่างโพธิ์, 2553), บทบาท

ทางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบอบทักษิณ (อัสมา หวังกุลลา, 2553) และ/หรือเป็นการศึกษาในแง่ความชอบธรรม ดังงานของ กานต์ กานต์พรรณพงค์ (2554) ศึกษาเรื่อง “การสร้างความชอบธรรมทางการเมืองต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (25 พฤษภาคม-2 ธันวาคม พ.ศ.2551) และกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (12 มีนาคม-20 พฤษภาคม พ.ศ.2553) ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” แต่ยังไม่มีการศึกษาใดลงลึกในรายละเอียดถึงรูปแบบการสื่อสาร ยุทธวิธีและพลวัตรของการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารเหล่านั้น

พิจารณาจากความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็ความสำคัญในแง่ของเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศไทย ความสำคัญในแง่ของเทคโนโลยีการสื่อสาร และสื่อที่มีการวิวัฒน์ตัวเองอยู่ตลอดเวลาไปตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จนถึงระบบบิเนตน์ หรือ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปของการสื่อสาร เมื่อพลังของสื่อใหม่เข้าไปมีบทบาท ทำให้รูปแบบและกระบวนการการสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามไปด้วย บทความนี้จึงมุ่งตอบคำถามของโจทย์วิจัยที่วางเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง “เทคโนโลยีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” ว่า การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน 3 ช่วงเวลาที่ทำการศึกษาหรือไม่ อย่างไร โดยพิจารณาใน 2 ประเด็น ดังนี้

1) รูปแบบ กระบวนการและผลวัด การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสาร ใน 3 ช่วง เวลาที่ทำการศึกษา อันประกอบด้วย (1) ช่วง เวลาระหว่าง พ.ศ.2534 ถึง พ.ศ.2535 หรือยุค พฤษภามิฬ (2) ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ.2544 ถึง พ.ศ.2549 หรือ ยุคทักษิณ (3) ช่วงเวลา ระหว่าง พ.ศ.2550 ถึง พ.ศ.2554 หรือยุคหลัง รัฐประหาร

2) กลยุทธ์การสื่อสาร ตลอดจนการใช้ สื่อ ของ กลุ่ม พันธมิตร ประชาชน เพื่อ ประชาธิปไตย และแนวร่วมประชาธิปไตย ต่อต้านเผด็จการ

วัตถุประสงค์

บทความนี้ให้ความสำคัญกับการ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีการ สื่อสาร การใช้สื่อและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มมวลชน หรือ ขบวนการเคลื่อนไหว ทางสังคมกลุ่มต่างๆ ในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ ทางการเมือง 3 ช่วงเวลาสำคัญ วัตถุประสงค์ในการ ศึกษาจึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษารูปแบบ กระบวนการการสื่อสารและผลวัดของการ สื่อสาร ผ่านเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน ในทั้ง 3 ช่วงเวลา ตลอดจนศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของ พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กับการ เปลี่ยนแปลงทางการเมือง ตั้งแต่ยุคทักษิณ ถึงรัฐบาลที่มีพรรคพลังประชาชนเป็นแกนนำ และศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของแนวร่วม ประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ กับการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุคหลังรัฐประหาร จนถึงการสิ้นสุดของรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ

กรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดในการศึกษานี้วางอยู่บน ทฤษฎีหลักของการสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะ กลุ่มทฤษฎีเน้นกระบวนการสื่อสาร กลุ่มความ เป็นสื่อกลางและแนวคิดพื้นที่สาธารณะของ Habermas (1974) ผสมผสานและวิเคราะห์ ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยา โดยเฉพาะทฤษฎีกระบวนการทางเมือง และทฤษฎี โครงสร้างโอกาสจากการใช้สื่อ สนับสนุนด้วย ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทฤษฎีการ เคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ และแนวคิดทฤษฎี เครือข่ายทางสังคม ขณะเดียวกันได้นำแนวคิด และทฤษฎีทางด้านรัฐศาสตร์มาประกอบการ พิจารณา อาทิ กรอบแนวคิดระบบการเมืองของ Easton (1965) และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง การสื่อสารผ่านช่องทาง การ สื่อสาร ทั้งสื่อดั้งเดิม และสื่อใหม่ กับการ เปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยภายใต้กรอบ วิเคราะห์ระบบการเมือง ของ Easton (1965) กระบวนการปรับเปลี่ยนภายในระบบการเมือง เป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากการรับข่าวสาร ข้อมูล อาจจะโดยการเรียกร้องและผลักดันผ่าน ระบบราชการ หรือผ่านพรรคการเมือง หรือผ่าน กลุ่มอิทธิพลและผลประโยชน์ต่างๆ เข้าสู่สถาบัน บริหาร ด้วยเหตุนี้ การสื่อสาร โดยเฉพาะการ สื่อสารทางการเมืองจึงเป็นเสมือนเส้นประสาท (nerves) ของระบบการเมืองที่มีเครือข่าย ครอบคลุมและเชื่อมโยงทุกๆ ส่วนของระบบ การเมืองเข้าด้วยกันในลักษณะของวงจร สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบสองทาง (Deutsch, 1966) อีกทั้งช่องทางนี้ยังเป็นการ

เชื่อมระหว่างผู้นำทางการเมืองกับประชาชนโดยเป็นเครื่องมือที่ประชาชนจะใช้แสดงความไม่พอใจการร้องทุกข์ หรือขอความช่วยเหลือ (Almond and Powell, 1978)

อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารอยู่ในรูปของกระบวนการป้อนกลับข้อมูลข่าวสาร (information feedback process) ในระบบการเมืองทุกระบบ ดังนั้น การกระทำใดๆ เพื่อสื่อสารกลับไปยังรัฐบาล ซึ่งก็รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบต่างๆ ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย สันติหรือรุนแรง เพื่อให้มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล สนับสนุน เปลี่ยนแปลงผู้นำ รัฐบาล ปกป้องหรือเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำและสถาบันทางการเมืองต่างๆ (สุจิต บุญบงการ, 2537) เช่น การมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำนโยบายของรัฐบาล การเคลื่อนไหวเพื่อสนับสนุนนโยบายรัฐบาล หรือ การชุมนุมประท้วงคัดค้าน หรือต่อต้านรัฐบาล แม้แต่ความรุนแรงทางการเมืองร่วม (collective political violence) ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการป้อนกลับข้อมูลด้วย (Moore, 2011)

กรอบแนวคิดนี้พิจารณาการสื่อสารของตัวแสดงทางการเมือง อันประกอบไปด้วย รัฐบาล นักการเมือง ภาคประชาสังคมและกลุ่มต่างๆ รวมถึงประชาชน ซึ่งดำเนินการผ่านช่องทางสื่อสารที่มีอยู่ในแต่ละยุคสมัย ทั้งสื่อดั้งเดิม อันประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เช่น ในยุคพฤษภาทมิฬ และการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ๆ เป็นต้นว่า สื่ออินเทอร์เน็ต (เว็บไซต์,

อีเมล, บล็อก) สื่อสังคมออนไลน์ (เฟสบุ๊ก, ทวิตเตอร์) ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลายในยุคทักซิณ และยุคหลังรัฐประหาร สื่อใหม่ๆ เหล่านี้ ไม่เพียงจะเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูง เนื่องจากสื่อบางประเภทมีคุณสมบัติในการสื่อสารแพร่กระจายไปในลักษณะเครือข่าย แต่ยังช่วยให้การสื่อสารสามารถก้าวข้ามกำแพงที่กีดขวางกัน ทำให้ประชาชนทั้งในพื้นที่ชุมนุมและนอกพื้นที่ชุมนุมรับรู้ข้อมูล ก่อเกิดสื่อสารข้อมูลแบบส่งต่อ (two-steps flow) หรือสะท้อนกลับ โดยที่อำนาจการควบคุมโดยรัฐไม่อาจขวางกั้นได้อย่างเบ็ดเสร็จและที่สำคัญ ยังช่วยสร้าง “พื้นที่สาธารณะใหม่⁶” ซึ่งมีสื่อใหม่ๆ เหล่านี้ เป็นตัวกำหนด (Schulz, 1997) ทดแทนพื้นที่สาธารณะเดิม ในกรณีที่ถูกควบคุม หรือปิดกั้นโดยอำนาจรัฐ โดยที่พื้นที่สาธารณะใหม่นั้น ยังคงมีองค์ประกอบพื้นฐานตามแนวคิดของ Habermas (1974) ได้แก่ เป็นพื้นที่ก่อให้เกิด “ความรู้สึกเป็นส่วนร่วม” (sense of Public) และเป็นพื้นที่ที่บุคคลที่เข้าไปในปริมาตรนั้นจะมีสถานะเป็น “ผู้กระทำการ” (actor) ที่มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในการตัดสินใจ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารแบบอภิปรายโต้แย้งกันด้วยการใช้เหตุใช้ผลเชิงการสื่อสาร (communication rationality) เพื่อการตัดสินใจหาคำตอบที่ดีที่สุดร่วมกัน อย่างไรก็ตาม พื้นที่สาธารณะใหม่ขยายขอบเขตของนิยามไปไกลกว่าพื้นที่สาธารณะของ Habermas ที่ให้ความสนใจกับระบบสื่อสารเพียง 2 ระบบ ได้แก่ การสื่อสาร

⁶ Schulz (1997) ได้แจกแจงให้เห็นตัวแบบพื้นที่สาธารณะที่แตกต่างกัน 3 ตัวแบบไว้ในบทความวิชาการเรื่อง Changes of Mass Media and the Public Sphere ได้แก่ ตัวแบบพื้นที่สาธารณะระดับวาทกรรม ตัวแบบพื้นที่สาธารณะแบบเสรี และพื้นที่สาธารณะที่สร้างขึ้นโดยสื่อ

แบบเห็นหน้าเห็นตากันภายในกลุ่ม (group communication) กับการสื่อสารมวลชน (mass communication) แต่ทว่าในโลกปัจจุบันได้เกิดการสื่อสารรูปแบบใหม่ๆ อีกมากมาย เช่น เกิดเวทีเสวนาของชุมชน การรวมกลุ่มของแฟนคลับ กลุ่มผู้สนใจ เครือข่ายสังคมต่างๆ ซึ่งการสื่อสารเหล่านี้ล้วนแต่เป็นรูปแบบการสื่อสารที่อยู่นอกเขตอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจทั้งสิ้น (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2551) กระทั่งปี 1992 ใน Further Reflections on the Public Sphere ฮาเบอร์มาสเห็นด้วยกับแนวคิดใหม่ที่บอกว่า พื้นที่สาธารณะไม่ใช่มีพื้นที่เดียว โดยฮาเบอร์มาสได้พูดถึง the coexistence of competing public sphere ซึ่งมี 2 กรณีด้วยกัน⁷ (Habermas, 1992, p.425) :

- มีพื้นที่สาธารณะหลายพื้นที่ดำรงอยู่แต่ไม่ค่อยมีบทบาท เพราะถูกรอบงำโดยพื้นที่หลักที่เรียกว่า hegemonic หรือ dominant public sphere (ของชนชั้นกลาง)

- นอกจากพื้นที่สาธารณะกระแสหลักแล้ว ยังมีพื้นที่สาธารณะอื่นๆ ดำรงอยู่ที่ตั้งบนพื้นฐานของวัฒนธรรมของตนเอง หรือชนชั้นของตนเอง (subcultural or class-specific public sphere) และมีระบบการแลกเปลี่ยนสื่อสารของตนเอง มีวัฒนธรรมทางการเมืองและอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น พื้นที่สาธารณะของกลุ่มคนยากจนในชนบทและเมือง เป็นต้น

ในกรณีพื้นที่สาธารณะที่สร้างโดยเทคโนโลยีการสื่อสารแบบเคลื่อนที่ (mobile communication technology) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่โทรศัพท์เคลื่อนที่ โทรศัพท์อัจฉริยะ

(smart phone) และอุปกรณ์สื่อสารไร้สายอื่นๆ งานวิจัยของ Campbell และ Kwak (2010) พบว่า องค์กรทางสังคมและสมาชิกขององค์กรสามารถได้ประโยชน์จากการรวมการสื่อสารของระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่เข้ากับสื่อผสมผสานต่างๆ เพื่อใช้เป็นช่องทางเข้าถึงข่าวสารและช่องทางกระจายข่าวสาร ยิ่งกว่านั้น วิวัฒนาการของโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งพัฒนาไปเป็นอุปกรณ์ที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับคอมพิวเตอร์ที่มีความทันสมัยและซับซ้อน เช่น Blackberry, และ iPhone ได้เปลี่ยนแปลงการติดต่อสื่อสารแบบจุดต่อจุด เปลี่ยนเป็นเครื่องมือสื่อสารหลายช่องทางเพื่อใช้ประโยชน์ในการเข้าถึง แพร่กระจายและจัดการข่าวสาร ทั้งนี้ การหลอมรวมของเทคโนโลยีต่างๆ (technological convergence) ทำให้รูปแบบและลักษณะการสื่อสารของกลุ่มคนที่เคยทำกิจกรรมร่วมกันแบบเดิมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป การรวมตัวกันทางการเมืองอาจเป็นการรวมตัวกันบนกระดานข่าวอิเล็กทรอนิกส์ แทนที่จะเป็นการรวมตัวกันที่สภาภาพแบบเดิม เป็นต้น จะเห็นได้ว่าผลกระทบด้านเทคโนโลยีที่มีต่อเวลาและพื้นที่ ก็คือ การก่อให้เกิดการหดตัวหรือการทำให้สั้นลงหรือย่อลงของกาลเวลาและพื้นที่ เช่น ในพื้นที่ที่มีระยะห่างเท่าเดิม แต่ทว่าเวลาที่ใช้เคลื่อนที่หรือเดินทางระหว่างพื้นที่นั้นกลับลดลงอย่างไม่น่าเชื่อ (กมลรัฐ อินทรทัศน์, 2554)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากบริบทในแต่ละช่วงเวลาที่ทำการศึกษา พบว่า มีความแตกต่างกันทั้งบริบทด้านต่างๆ ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร การเข้าถึง

⁷ อ้างใน วราภรณ์ วนาพิทักษ์ (2549)

ช่องทางสื่อสาร และการเลือกใช้สื่อ ด้วยเหตุนี้กรอบแนวคิดนี้จึงได้นำแนวคิดโครงสร้างโอกาสของการใช้สื่อ (media opportunity structure) ของ Cammaerts (2012) ซึ่งได้พัฒนาด้วยการเชื่อมโยงการศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคมเข้ากับการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและสื่อมาประกอบการวิเคราะห์ด้วย โดยแนวคิดนี้ได้รวมแนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (political opportunity structure) ของสำนักทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (political process) เข้ากับแนวคิดตรรกะของการกระทำเพื่อต่อต้านหรือตอบโต้ (logic of contentious action) และแนวคิดความเป็นสื่อกลาง (concept of mediation) ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสื่อและการสื่อสาร ที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการประท้วง ตลอดจนความสัมพันธ์ต่อบริบทในแต่ละช่วงเวลา

โครงสร้างโอกาสจากความเป็นสื่อกลางตามแนวคิดนี้มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ โครงสร้างโอกาสจากวาทกรรม (discursive opportunity structure) โครงสร้างโอกาสจากสื่อ (media opportunity structure) และโครงสร้างโอกาสจากเครือข่าย (networked opportunity structure) ซึ่งทั้งสามโครงสร้างโอกาสมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในหลาย ๆ ทาง

ในส่วนของโครงสร้างโอกาสจากสื่อ Commaerts (<http://eprints.lse.ac.uk/44126>, December 2011) ตั้งข้อสังเกตว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองมักอ้างถึงสื่อและการสื่อสารในฐานะส่วนหนึ่งของโครงสร้าง

โอกาสทางการเมือง (political opportunity structure) ซึ่งหมายถึงโลกภายนอก หรือปัจจัยแวดล้อมภายนอก ซึ่งทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองก่อตัวขึ้น หรือเป็นข้อจำกัดต่อการก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ด้วยกรอบคิดเช่นนี้ ทำให้สื่อและการสื่อสารถูกมองว่าเป็นทรัพยากรเชิงเครื่องมือหรือเชิงสถานการณ์ในการต่อสู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างไรก็ตาม สื่อและการสื่อสารได้รับการยกระดับความสำคัญในงานวิจัยของ Gamson และ Wolfsfeld (1993) โดยได้จำแนกโอกาสและอุปสรรคของขบวนการทางสังคมที่เป็นผลมาจากสื่อ พวกเขาได้สรุปว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้และต้องการสื่อด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อการระดมการสนับสนุนทางการเมือง (2) เพื่อสร้างความชอบธรรมในข้อกล่าวอ้างของพวกเขาผ่านพื้นที่สาธารณะที่สร้างโดยสื่อกระแสหลัก (mainstream media) และ (3) ขยายขอบเขตของความขัดแย้งออกไปยังกลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน

สำหรับโครงสร้างโอกาสจากวาทกรรม Koopmans และ Statham (1999: 205) ตั้งข้อสังเกตว่า บทบาทของวาทกรรมในการกระทำเชิงต่อต้านได้ถูกกลืนมาหลายปีในฐานะสื่อกลางของความขัดแย้ง และการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญประเภทหนึ่ง โดยสื่อและการสื่อสารเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงสร้างโอกาสจากวาทกรรม โดยตรรกะของมันเอง นั่นคือ สถาบันและกติกา (McCammon, et al., 2007) ยิ่งกว่านั้น การศึกษาขบวนการ

ทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับวาทกรรมในช่วงหลังๆ จะมุ่งเน้นไปที่วรรณกรรมที่เกี่ยวกับยุทธวิธีการวางกรอบ ซึ่งผลกระทบของกรอบและกรอบทางยุทธวิธีสำหรับการเคลื่อนไหวเพื่อประท้วงจะเป็นอย่างไรนั้น McAdam (2005: 119) ระบุว่า จะต้องจัดการกับความท้าทายทางยุทธศาสตร์ 6 ประการ ได้แก่ การจัดหาทรัพยากรที่เป็นตัวหลัก การสร้างความยั่งยืนให้กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ร่วม การดึงความสนใจจากสื่อกระแสหลัก การระดมมวลชนนอกกลุ่มคนที่โน้มน้าวได้ การเอาชนะการควบคุมทางสังคม รวมถึงการกดขี่บังคับโดยรัฐ และการกำหนดนโยบายและการดำเนินการของรัฐ

องค์ประกอบส่วนสุดท้าย คือ โครงสร้างโอกาสจากเครือข่าย ซึ่งหมายถึง การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีการสื่อสารซึ่งขบวนการทางการเมืองสามารถใช้เครือข่ายสื่อสารสมัยใหม่ในระดมการสนับสนุน จัดหาสมาชิกที่มีบทบาทเชิงรุก อำนวยความสะดวกในฐานะจุดประสานงานของการดำเนินการในโลกกายภาพ (offline) และที่สำคัญ เทคโนโลยีการสื่อสารสามารถดำเนินการต่อต้านด้วยตัวมันเอง ดังเช่น การใช้เทคนิคของการเจาะเข้าระบบคอมพิวเตอร์ของรัฐหรือบริษัท (hacktivist)

แนวคิดนี้ของ Commaerts ยังสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดของฮาเบอร์มาสได้ด้วย ที่มองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นปฏิบัติการโต้กลับเพื่อนำปฏิบัติการสื่อสาร (communicative action) กลับมาเพื่อปกป้องชีวิตประจำวัน ทั้งส่วนตัวและส่วนที่เป็นสาธารณะ (life world) ของบุคคลจากการถูกครอบครองโดยระบบรัฐ

และระบบตลาด (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542)

ขอบเขตและวิธีการศึกษา

ในศึกษาเรื่อง “เทคโนโลยีสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการศึกษาเชิงพรรณนา และเชิงวิเคราะห์ เพื่อหาคำอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นกรณีศึกษา และแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่แท้จริงของกรณีศึกษาที่นำมาศึกษาวิจัย โดยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไปที่การศึกษาการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่กับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย ใน 3 ช่วงเวลาสำคัญ ระหว่างปี พ.ศ.2535 ถึง พ.ศ.2554 อันประกอบด้วย ช่วงที่ 1 ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ.2535 ซึ่งในงานวิจัยนี้ เรียกว่า ยุคพฤษภาทมิฬ ช่วงที่ 2 ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2544 ถึง พ.ศ.2549 ซึ่งในการวิจัยนี้ เรียกว่า ยุคทักษิณ และช่วงที่ 3 เป็นช่วงเวลา ระหว่างปี พ.ศ.2550 ถึง พ.ศ.2554 ซึ่งในการวิจัยนี้ เรียกว่า หลังรัฐประหาร ขณะเดียวกันได้กำหนดขอบเขตทางด้านเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย 1) บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมจากภายนอกประเทศ 2) การศึกษาเหตุการณ์ทางการเมือง ทั้ง 3 ช่วงเวลา และกลุ่มเคลื่อนไหวหรือขบวนการทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญในแต่ละช่วงเวลา และ 3) การใช้สื่อ และเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีบทบาทในแต่ละช่วงเวลา โดยเลือกเหตุการณ์ทางการเมืองทั้ง 3 ช่วงเวลานี้เป็นการกำหนดภายใต้คุณสมบัติและองค์ประกอบที่สอดคล้องกันของ 3 ช่วงเวลาได้แก่

1. เป็นวิกฤตการณ์ทางการเมือง 2. มีความเป็น ขบวนการ องค์กรหรือกลุ่มแกนนำในการ เคลื่อนไหวทางการเมือง และ 3. มีการใช้สื่อและ เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อประโยชน์ในการ เคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อเป็นประโยชน์ใน การกำหนดประเภทข้อมูลที่ต้องการรวบรวม แหล่งข้อมูล และผู้ให้ข้อมูลหลักให้มีความ สอดคล้องต่อกัน และตอบคำถามวิจัยได้อย่าง ถูกต้องและครอบคลุม

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากการ รวบรวมด้วย 3 วิธีหลัก ประกอบด้วย 1. การ รวบรวมข้อมูลเอกสาร ซึ่งได้จาก 2 แหล่งสำคัญ ได้แก่ แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น บทความจากหนังสือพิมพ์ เอกสารรายงาน บทความวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และ เอกสารอ้างอิงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธี การประมวลและวิเคราะห์เอกสาร (content analysis of written material) และแหล่ง ข้อมูลจากการสำรวจเว็บไซต์ข่าว เว็บบอร์ด และ บล็อก ที่มีความโน้มเอียงสนับสนุน หรือเลือก ข้างขบวนการทางการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง 2. การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม จาก ผู้ให้ข้อมูลหลักหลากหลายกลุ่ม⁸ ครอบคลุมกลุ่ม ผู้มีประสบการณ์ตรงในการร่วมชุมนุมทางการเมือง กลุ่มแกนนำ กลุ่มนักวิชาชีพสื่อสารมวลชน และกลุ่มนักการเมืองโดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้ ทั้งหมดมาประมวล รวบรวมเป็นหมวดหมู่ นำมา จัดระบบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด มาตรวจสอบความถูกต้องและเก็บข้อมูลเสริมให้ ครบถ้วน รวมทั้งนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตาม

ขอบเขตเนื้อหาที่กำหนด เพื่อนำไปสู่การตีความ อภิปรายผล และหาข้อสรุป เพื่อนำเสนอข้อมูล ต่อไป

ข้อค้นพบ

จากการศึกษาเชิงลึกในกรณีศึกษาทั้ง 3 เหตุการณ์ อันได้แก่ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535 เหตุการณ์ชุมนุมของกลุ่มพันธมิตร ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) และ เหตุการณ์ชุมนุมของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) นำไปสู่ข้อค้นพบ อย่างน้อย 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่าง การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารกับการ เปลี่ยนแปลงทางการเมือง พบว่า การสื่อสาร ผ่านเทคโนโลยีสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ของกลุ่ม เคลื่อนไหวทางการเมืองใน 3 ช่วงเวลาที่ทำการ ศึกษา มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการสื่อสารข้อมูล ข่าวสาร การแพร่กระจายชุดความคิดอุดมการณ์ การระดมมวลชน ปลุกกระตมทางจิตต่อผู้รับสาร และสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ประชาชน แต่ไม่มีผลโดยตรงให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างทันทีทันใด ผล ที่เกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะโดยอ้อม

กรณีพฤษภาทมิฬ การปิดกั้นการให้ ข้อมูลข่าวสารแก่สังคม กระตุ้นให้ประชาชน อยากแสวงหาความจริง และความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยีทำให้ประชาชนมีช่องทางในการ สื่อสารและรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นทางเลือก มากขึ้น ซึ่งในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ

⁸ เกณฑ์พิจารณาคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในกลุ่มผู้มีประสบการณ์ตรงในการร่วมชุมนุมทางการเมือง คัดเลือกจากพื้นที่ศึกษาที่เป็น พื้นที่ที่มีการแสดงออกทางการเมืองในระดับที่เข้มข้น และเป็นจังหวัดที่ผู้ให้ข้อมูลหลักมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดพะเยา

โทรศัพท์พื้นฐาน โทรศัพท์มือถือ เครื่องโทรสาร เครื่องถ่ายเอกสาร วีดีโอเทป หรือแม้กระทั่งการสื่อสารแบบปากต่อปาก ได้มีบทบาทอย่างสำคัญ และเป็นสื่อที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมอย่างล้นหลาม

กรณีเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร และรัฐบาลจากพรรคพลังประชาชน ของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย พบว่า นอกจากการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีสื่อสารมวลชนจะมีบทบาทในการสื่อสารสื่อสารข้อมูลข่าวสาร การแพร่กระจายชุดความคิดอุดมการณ์ การระดมมวลชน และปลุกกระตุ้นทางจิตต่อผู้รับสารปลายทาง ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สร้างพลังให้กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองมีความต่อเนื่อง เช่น กรณีการชุมนุม 193 วัน รวมทั้งรักษาสถานะความเป็นเครือข่ายของกลุ่มพันธมิตรฯ ให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน และสามารถระดมผู้สนับสนุนอุดมการณ์ให้มาร่วมดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง

กรณีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ พบว่าการนำสื่อใหม่เข้ามาใช้ได้ช่วยขยายขอบเขตการสื่อสารออกไปยังโลกภายนอกไม่จำกัดเฉพาะในประเทศ แต่ขยายแนวร่วมออกไปในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สวีเดน และในยุโรป ขณะเดียวกัน เทคโนโลยีสื่อสารอันทันสมัยยังเอื้ออำนวยให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งถือเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญ สามารถสื่อสาร ผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่เข้ามาয়งเวทีชุมนุม หรือติดต่อกับแกนนำได้อย่างสะดวก และ

ในทุกที่ทุกเวลาที่ต้องการ หรือ ผ่านเทคโนโลยีสื่อสารข้อมูลภาพและเสียง (VDO Link) ทำให้เกิดความใกล้ชิดของผู้ร่วมชุมนุม

2. ประเด็นรูปแบบและกระบวนการสื่อสาร รวมถึงพลวัตการใช้สื่อเพื่อสนองตอบเป้าหมายทางกลยุทธ์ต่างๆ จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสื่อสารของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมีทั้งการสื่อสารแบบทางเดียว (one way communication) และการสื่อสารแบบ 2 ทาง (two ways communications) โดยขึ้นอยู่กับสื่อที่นำมาประยุกต์กับงานเคลื่อนไหวทางการเมือง

ในการบูรณาการสื่อและเทคโนโลยีการสื่อสารของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมีวัตถุประสงค์อย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ การสื่อสารจากพื้นที่ชุมนุมไปยังเครือข่ายในจังหวัดต่างๆ เพื่อให้ได้ติดตามสถานการณ์การชุมนุมและข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่องและทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการระดมมวลชนจากพื้นที่ต่างจังหวัดเข้ามาพื้นที่ชุมนุมใหญ่ที่กรุงเทพมหานคร ในช่วงเวลาที่ต้องการพลังมวลชน โดยมีช่องทีวีดาวเทียมของเอเอสทีวีเป็นเครื่องมือหลัก

ขณะที่ความหลากหลายของเทคโนโลยีการสื่อสารที่แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการนำมาใช้ ทั้งสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่ ช่วยให้การสื่อสารระหว่างแกนนำในพื้นที่ส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร) และระดับท้องถิ่นทั่วประเทศ เป็นไปอย่างกว้างขวางและครอบคลุม การสื่อสารมีทั้งการสื่อสารทางเดียว และการสื่อสารสองทาง การวางรากฐานผ่านเครือข่ายทางสังคม ที่ก่อตัวขึ้นตั้งแต่สมัยรัฐบาลพรรค

ไทยรักไทย เป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มวลชนในพื้นที่ชนบท ทั้งระดับท้องถิ่นและหมู่บ้านได้รับข่าวสารอย่างรวดเร็ว ทั้งผ่านช่องทางสื่อสารที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารเอื้ออำนวยและผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคล รวมถึงการสื่อสารกลุ่ม อันเป็นรูปแบบการสื่อสารที่คนเสื้อแดงคุ้นเคยและเข้าถึงได้โดยไม่มีต้นทุนค่าใช้จ่ายมากนัก เช่น การตั้งเวทีขนาดเล็ก หรือตั้งโต๊ะประชุมกับประชาชนในหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า เพื่อชี้แจงและตอบข้อซักถามในประเด็นที่ต่างๆ รวมถึงใช้เป็นช่องทางเผยแพร่อุดมการณ์ของกลุ่มได้โดยตรง ในแง่ของการใช้สื่ออย่างบูรณาการนอกจากจะทำให้การสื่อสารภายในเครือข่ายของคนเสื้อแดงดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีพลวัตแล้วยังสามารถสนองตอบเป้าหมายทางกลยุทธ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองด้านต่างๆ ด้วย เช่น กลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อสร้างฐานมวลชนและแปรเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองโดยศึกษาจากบทบาทวิทยุชุมชนคลื่นมวลชนสัมพันธ์ 97.5 เมกะเฮิร์ตซ์กับเหตุการณ์ “มือบปะทะมือบ” ที่จังหวัดอุดรธานี กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างพื้นที่ทางการเมือง เพื่อชิงพื้นที่สื่อและเพื่อรักษาพลวัตความเป็นมวลชนเสื้อแดงผ่านการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ โดยศึกษาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มวันอาทิตย์สีแดงกับการช่วงชิงความหมายเชิงพื้นที่ของ “ราชประสงค์” ผ่านวาทกรรม “ที่นี่มีคนตาย และกลยุทธ์การบูรณาการสื่อของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติจากเวทีชุมนุมที่ราชประสงค์ไปยังมวลชนเสื้อแดงในพื้นที่ต่างๆ

3. ประเด็นกลยุทธ์การสื่อสาร ตลอด

จนการใช้สื่อของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ

1) กรณีของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย มีการเลือกใช้สื่ออย่างบูรณาการ โดยส่วนใหญ่เป็นสื่อในเครือข่ายผู้จัดการ แต่มีการกำหนดภารกิจที่แตกต่างกันออกไปตามการใช้งาน เช่น สถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เอเอสทีวี เป็นสถานีโทรทัศน์ที่ทำการถ่ายทอดสดการประชุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเป็นเวลา 24 ชั่วโมง โดยเฉพาะ พ.ศ.2549 และพ.ศ.2551 จนถึงปัจจุบัน แม้รูปแบบรายการจะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ แต่โดยหลักการยังคงทำหน้าที่พื้นที่ช่องทางสื่อสารสถานการณ์ ความเคลื่อนไหวของพันธมิตร อุดมการณ์และองค์ความรู้จากแกนนำ วิทยากร และนักวิชาการรับเชิญไปยังสมาชิกของเครือข่ายพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ

กลุ่มสื่อสิ่งพิมพ์และออนไลน์เสนอข่าวธุรกิจ และการเมือง โดยเฉพาะความเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย

สื่อทั้งสองกลุ่มของเครือข่ายผู้จัดการจะทำงานคู่ขนานกัน โดยขณะที่สื่อดาวเทียมทำหน้าที่ถ่ายทอดการประชุม สื่อกลุ่มที่สองจะนำเสนอสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการชุมนุม ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ แฉลงการณ์ คำปราศรัย เหตุการณ์ ระหว่างการประชุม และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น มาผลิตเป็นเนื้อหา นำเสนอแก่ผู้รับสารที่ติดตามจากช่องทางสื่อต่างๆ ของเครือข่ายผู้จัดการ เช่น จากเว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์

ส่วนสื่อกลุ่มที่ 3 เป็นสื่อสนับสนุน ได้แก่ วิทยุชุมชน ซึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทในการ

ถ่ายทอดสัญญาณเสียง ตั้งแต่ช่วงเมืองไทยราย สัปดาห์สัญญาณ ครั้งที่ 1 เรื่อยมา เครือข่ายวิทยุ ชุมชนที่ถ่ายทอดเสียงรายการเมืองไทยราย สัปดาห์สัญญาณ มีเครือข่ายครอบคลุม 4 ภาคของ ประเทศไทย ซึ่งหากพิจารณาจากข้อมูลใน เว็บไซต์ผู้จัดการ มีมากกว่า 70 สถานีในช่วงเวลานั้น

สื่อทั้ง 3 กลุ่มทำให้การใช้สื่อในช่วง เหตุการณ์ชุมนุมเป็นไปอย่างบูรณาการ และ สร้างพลวัตให้กับ “เนื้อหาสาร” ได้ขยาย ขอบเขตการรับรู้ออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งพลัง ของพลวัตนี้จะมีมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับ ตัวแปร 3 ประการ ได้แก่ เวลา (ช่วงเวลาการ ไหลของข่าวสาร) พื้นที่ (จำนวนช่องทางสื่อสาร ที่ใช้) และคน (ปริมาณของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม) นอกจากนี้ กลุ่มพันธมิตรฯ ยังมีการนำสีและ สีน้าสัญลักษณ์ทางการเมือง มาสร้างอัตลักษณ์ ร่วมให้กับกลุ่มทำให้เกิดการจดจำและยอมรับใน หมู่สาธารณะชนต่อภาพที่ประกอบสร้างเป็น พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย

2) กรณีแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้าน เผด็จการแห่งชาติ ในการศึกษาพบว่า แนวร่วม ประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติมีการ เรียนรู้บทเรียนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย โดยนำ ส่วนที่ดีมาประยุกต์ใช้และแก้ไขบทเรียนที่ผิดพลาดของอีกฝ่ายเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มตนเอง โดย มีการนำโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เคเบิลทีวี และ วิทยุชุมชนมาใช้เป็นช่องทางสื่อสารที่ผสมผสาน ทำให้การสื่อสารข้อมูลข่าวสาร การแพร่กระจาย ชุดความคิดอุดมการณ์ การระดมมวลชน ปลุก

ระดมทางจิตต่อผู้รับสารปลายทาง และสร้าง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ครอบคลุมกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพ โดยโทรทัศน์ดาวเทียมมี บทบาทสำคัญในการส่งผ่านชุดความคิดและ ข้อมูลข่าวสารของแต่ละฝ่าย ไปยังจังหวัดและ เมือง ขณะที่วิทยุชุมชน ทำหน้าที่ “เชื่อมต่อ” เชื่อม โยงการสื่อสารจากเมืองไปยังชุมชนในชนบท ทั้ง ยังเพิ่มช่องทางสื่อสารคู่ขนานเพื่อให้พลวัตการ เคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มดำเนินไปอย่าง ต่อเนื่อง ผ่านการจัดเวทีเวทีความจริงวันนี้สัญญาณ ตามจังหวัดต่างๆ และริเริ่มกิจกรรมใหม่ เช่น โรงเรียน นปช. หมู่บ้านเสื้อแดง ห้องเรียน ประชาธิปไตย เพื่อรักษาอัตลักษณ์ และพลวัต ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้มีความยั่งยืน ขณะเดียวกัน แนวร่วมที่มีทักษะในการใช้ เทคโนโลยีและเทคนิคการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น กลุ่มวันอาทิตย์สีแดง ที่มีนายสมบัติ บุญงาม อนงค์ เป็นแกนนำ สามารถขยายขอบเขตการ สื่อสารและขอข่าผู้สนับสนุนผ่านสื่อสังคม ออนไลน์ อย่าง เฟสบุ๊ก รวมทั้งสามารถระดม มวลชนออกมาเคลื่อนไหวกิจกรรมทางการเมือง เชิงสัญลักษณ์ได้เป็นระยะๆ เนื่องจากบทบาท ของสื่อใหม่ ทั้งสื่อสังคมออนไลน์ และอุปกรณ์ สื่อสารดิจิทัล เชื่อมโยงการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบออฟไลน์ (การเมืองบนท้องถนน) และ การเคลื่อนไหวทางการเมืองทางออนไลน์ เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทำให้กระบวนการสื่อสาร ระหว่างผู้ส่งสาร (แกนนำ นปช) และผู้รับสาร (มวลชนเสื้อแดง) มีประสิทธิภาพ และเป็น การสื่อสารสองทาง

ทั้งนี้ ถือได้ว่า กลยุทธ์การใช้สื่อและ

เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ เป็นการบรรจบกันของคนเทคโนโลยีการสื่อสาร และชุดความรู้⁹ ในแบบฉบับของกลุ่มตนเอง บนรากฐานเครือข่ายสื่อสารที่สร้างขึ้นสมัยยังเป็นพรรคไทยรักไทย

อภิปรายผล

เทคโนโลยีการสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มบุคคลหรือขบวนการทางสังคมและการเมืองต่างๆ เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง หากพิจารณาจากประสิทธิภาพของการสื่อสารทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้น โดยเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย ก่อให้เกิดการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ และเอื้ออำนวยต่อการสื่อสารไปอย่างผู้รับสารปลายทางได้อย่างทั่วถึง เท่าที่จะเป็นไปได้

การเลือกใช้สื่อของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ในลักษณะของการบูรณาการสื่อ (integrated media communication) ทั้งสื่อดั้งเดิม และสื่อใหม่ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารและสร้างพลวัตการสื่อสารให้มีความต่อเนื่องและขยายขอบเขตการสื่อสาร ทั้งในแง่ทางกายภาพ และในโลกออนไลน์ ครอบคลุมกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง อีกทั้งยังสร้างรูปแบบและกระบวนการสื่อสารที่ผสมผสานไม่ตายตัว มีทั้ง

การสื่อสารทางเดียว และการสื่อสารสองทาง ขณะที่ผู้รับสารก็มีลักษณะของการแสวงหาข้อมูลด้วยตัวเอง (Active Seeker) มากกว่าเป็นผู้รับสารมีลักษณะที่เป็นฝ่ายตั้งรับเพียงอย่างเดียว (Passive audience) และในบางกรณีก็เปลี่ยนสถานะเป็นผู้ส่งสาร (sender) ไปพร้อมๆ กัน แตกต่างจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ซึ่งแม้มีการนำโทรศัพท์เคลื่อนที่มาใช้ระหว่างการประชุม และช่วยเพิ่มช่องทางการสื่อสารจากพื้นที่ชุมนุมไปยังพื้นที่นอกการประชุม และในต่างประเทศ รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่สื่อมวลชนใช้เป็นช่องทางการรายงานสถานการณ์ในพื้นที่ชุมนุมหรือเหตุการณ์การใช้กำลังทหารเข้าสลายการประท้วง ดังที่ปรากฏในเทปเสียง (“รำลึกเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ: ฝ่าความตายบนถนนราชดำเนิน, <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=258476>) ที่รุ่งมณี เมฆโสภณ เจ้าหน้าที่บีบีซีขณะนั้นสัมภาษณ์ อัมพา สันติเมทนีดล ผู้สื่อข่าวอาวุโสประจำหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เกี่ยวกับเหตุการณ์สลายการชุมนุมของทหาร ซึ่งการรายงานสดสถานการณ์เหตุการณ์ชุมนุมของผู้สื่อข่าวผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้กลายเป็นสื่อทางเลือกทำให้ผู้ฟังบีบีซีภาคประเทศไทยอยู่ในขณะนั้นได้รับทราบเหตุการณ์ในพื้นที่ได้อย่างทันเหตุการณ์ นอกจากนี้ยังมีกรณีที่พลตรีจำลองให้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์มือถือจากพื้นที่ชุมนุมกับสำนักข่าว ออสเตรเลีย บีบีซี และซีเอ็นเอ็น ในช่วงเช้าวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2535 ก่อนที่ทหารจะเข้า

⁹ในทัศนะของ Foucault (1986) ความรู้มาจากกระบวนการผลิตสร้างของอำนาจ และมีประโยชน์ต่อผู้มีอำนาจหรือผู้สร้างวาทกรรม โดยวาทกรรมทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง

ควบคุมตัวพลตรีจำลองในอีกไม่กี่ชั่วโมงต่อมา (จำลอง ศรีเมือง, 2535: 9) แต่ด้วยข้อจำกัดด้านต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านความแพร่หลาย เนื่องจากเป็นอุปกรณ์สื่อสารที่มีราคาสูงและข้อจำกัดทางด้านเทคโนโลยี ทำให้การสื่อสารส่วนใหญ่ระหว่างการประชุมเป็นการสื่อสารทางเดียว เพราะคุณลักษณะของโทรศัพท์เคลื่อนที่ในช่วงเวลานั้นเป็นช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล (person to person) เท่านั้นและผู้รับสารมีลักษณะที่เป็นฝ่ายตั้งรับเพียงอย่างเดียว

เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ได้ช่วยสร้างพลวัตการสื่อสารและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแต่ละกลุ่มให้มีพลัง มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง และอยู่ในการรับรู้ของสาธารณชน ไม่กลืนหายไปหลังเหตุการณ์สิ้นสุดลงยกตัวอย่าง การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ นปช. กลยุทธ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบผสมผสาน ทั้งกลยุทธ์การต่อสู้ทางวาทกรรม กลยุทธ์การประชุมทางการเมืองที่ราชประสงค์ และตามจังหวัดต่างๆ และการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ เมื่อรวมเข้ากับการเลือกใช้สื่ออย่างฉลาดของแกนนำที่มีที่มาหลากหลาย และมีทักษะความชำนาญเฉพาะ กลายเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างพลวัต ทั้งในแง่ความเป็นมวลชนเสื้อแดง ในการรับรู้ของสื่อและสาธารณชน และการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลา และมีพลัง

เทคโนโลยีการสื่อสาร ที่มีการนำมาประยุกต์ใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และกลุ่มแนวร่วม

ประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ ในการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร ถ่ายทอดชุดความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง ระดมมวลชน ปลุกกระตุมทางความคิด และสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน กรณีการตื่นตัวทางการเมืองของมวลชนเสื้อแดง เป็นตัวอย่างที่เด่นชัด การติดตามสถานการณ์การประชุมอย่างใกล้ชิด และรับรู้สถานการณ์ผ่านช่องทางสื่อสารของกลุ่มตนเอง อาทิ ช่องโทรทัศน์ดาวเทียม (PTV) เครือข่ายวิทยุชุมชนของคนเสื้อแดง หรือผ่านช่องทางสื่อใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ ทำให้พรรคการเมืองที่คนเสื้อแดงสนับสนุนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งและกลับมาเป็นรัฐบาลได้อีกครั้ง ดังที่ ศิริวัฒน์ จุปะมัตถา (สัมภาษณ์, 13 กรกฎาคม 2556) กล่าวว่า ผลการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 คือ ชัยชนะของคนเสื้อแดงที่สามารถนำประชาธิปไตยที่แท้จริงกลับมา

เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ได้สร้าง “พื้นที่สาธารณะ” ในโลกออนไลน์ และในทุกที่ทุกเวลาอย่างเสรี ซึ่งยากต่อการควบคุมและปิดกั้นการสื่อสารได้อีกต่อไป เป็นพื้นที่คู่ขนานกับพื้นที่สาธารณะทางกายภาพของการเมืองบนท้องถนนที่เกือกละและเสริมส่งซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตาม พลังด้านบวกของเทคโนโลยีการสื่อสารมาพร้อมกับผลกระทบด้านลบที่ไม่พึงประสงค์ด้วยเช่นกัน โดยในบางกรณีได้ก่อให้เกิดความเสี่ยงไม่พึงประสงค์จากการใช้อย่างเสรีเกินขอบเขตที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ซึ่งสามารถนำมาซึ่งผลกระทบด้านลบที่มหาศาลได้เช่นกัน เป็นต้นว่า

เป็นช่องทางการปลุกระดมความเกลียดชัง¹⁰ (hate speech) ดังกรณีเหตุการณ์มีอบปะทะ มีอบระหว่างกลุ่มพันธมิตรฯ และแนวร่วมรบข. ที่สวนสาธารณะหนองประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี พ.ศ.2551 จากการปลุกระดมด้วย ถ้อยคำรุนแรงและเกลียดชัง ของดีเจท้องถิ่นที่ ปลุกระดมผ่านวิทยุชุมชนและรถติดเครื่องขยายเสียง และเป็นช่องทางเผยแพร่ข่าวลือ ข่าวเท็จ ภาพตัดต่อ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ที่อาจก่อให้เกิดผลเสียตามมาได้ นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดภาวะไหลทะลักอย่างท่วมท้นของข้อมูลข่าวสาร (flooding information) ซึ่งอาจมาในรูปแบบของ ข่าวลือ ข้อความที่ก่อให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน และข้อความที่มีความจริงบางส่วน ส่งผลให้ผู้รับสารที่ขาดทักษะ หรือไม่รู้เท่าทัน เกิดการใช้ดุลพินิจตัดสินใจในบางเรื่องอย่างผิดพลาด

ในการศึกษานี้ยังได้ขยายขอบเขตทางด้านเนื้อหาให้ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทในแต่ละช่วงเวลา การเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยพบว่า บริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม มีอิทธิพลต่อการกำหนดวาระทางการเมือง กลยุทธ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองและการเลือกใช้สื่อ การเคลื่อนไหวทางการเมืองตั้งแต่ยุคทักษิณ (พ.ศ.2544-2549) ยุคหลังรัฐประหาร ถึงรัฐบาลจากพรรคพลังประชาชน (ปลาย พ.ศ.2549 ถึง 2551) จนถึงยุครัฐบาลอภิสิทธิ์ และยุครัฐบาลยิ่งลักษณ์ มีความสัมพันธ์กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ซึ่ง

มีความซับซ้อนมากกว่าในอดีตอย่างแนบแน่น การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ มีวาระทางการเมืองที่แตกต่างและการอ้างความชอบธรรมทางการเมือง ที่เป็นผลสืบเนื่องกัน

ข้อเสนอแนะ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองในปัจจุบันมีความซับซ้อน และมีความโน้มเอียงที่จะมีผลประโยชน์ทางการเมืองแอบแฝง แต่ในการศึกษานี้มุ่งเสนอผลการศึกษาในด้านเทคโนโลยี และการสื่อสารมวลชน ต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นหลัก ไม่ได้วิเคราะห์ลงลึกไปในส่วนอื่นๆ ที่ได้นำมาพิจารณาประกอบ อย่างเช่น บริบททางการเมือง หรือกลุ่มอำนาจที่อยู่เบื้องหลังความขัดแย้งทางการเมืองในสังคม ดังนั้น หากมีการศึกษาต่อยอดในประเด็นความสัมพันธ์ของบริบททางการเมือง ขั้วอำนาจและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทย หรือ บทบาทนักวิชาการต่อสถานการณ์ทางการเมือง ทั้งในแง่ของการวิจัยและการแสดงความคิดเห็น สาธารณะน่าจะเป็นประโยชน์ และสร้างองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการและสังคมในวงกว้างต่อไป

ยิ่งกว่านั้น หากพิจารณาจากผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์จากการนำเทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ผู้วิจัยเสนอว่า รัฐบาลควรมีการจัดทำนโยบายว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างมีขอบเขตและรับผิดชอบ โดยเน้นการตระหนักรู้

¹⁰ มีเดีย มอนิเตอร์ (<http://www.mediamonitor.in.th/main/news/2011-07-05-06-20-17/1008-Press-Release>, มีนาคม 2556) ศึกษาการใช้ hate speech ในเว็บไซต์การเมืองและทีวีดาวเทียมของการเมือง 3 รูปแบบ ได้แก่ (1) การลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (2) การลดคุณค่า เพื่อ ลดทอนคุณค่าของตัวตน ค่านิยม การกระทำ และอุดมการณ์ทางการเมืองของคนกลุ่มดังกล่าว และ (3) การขั้วนำสู่ความรุนแรง (Threat)

และสำนักรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้นตามมา หากมีการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเกินขอบเขตและไร้ความรับผิดชอบ พร้อมทั้งมีการมอบหมายหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งรับผิดชอบโดยตรง อาทิ คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการ

โทรคมนาคมแห่งชาติ หรือ กสทช. ซึ่งปัจจุบัน กสทช. ได้เข้าไปมีบทบาทในการกำกับดูแลวิทยุชุมชน ผ่านการจัดระเบียบวิทยุชุมชน ทั้งเพื่อแก้ปัญหาทางเทคนิค และเพื่อให้วิทยุชุมชนสนองตอบเจตนารมณ์ดั้งเดิมได้ตรงประเด็นมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กมลรัฐ อินทรทัศน์. “เทคโนโลยีสารสนเทศและทฤษฎีการสื่อสาร.” ใน *ปรัชญานิตยศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.
- กานต์ กานต์พรรณพงศ์. “การสร้างความปลอดภัยทางการเมืองต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (25 พฤษภาคม-2 ธันวาคม พ.ศ. 2551) และกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (12 มีนาคม-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2553) ในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร.” ภาควิชาปรัชญาปริญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- “จริยธรรมสื่อ สุกัญญา สุตบรรทัด” [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก : <http://www.thaipost.net/node/3694>, 26 สิงหาคม 2556
- จำลอง ศรีเมือง. *ร่วมกันสู้*. กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์, 2535.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่? การประชุมนักวิจัย “โครงการพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย พ.ศ. 2543 : ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม”, วันที่ 30 สิงหาคม 2542,
- พรจิต สมบัติพานิช. “โฆษณาในทศวรรษที่ 2000-2010: การศึกษาถึงปัจจัยด้านสื่อที่มีต่อรูปแบบโฆษณา.” ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- ภาณุวัฒน์ ชันจา. “เทคโนโลยีทางการสื่อสาร.” [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://industrial.uru.ac.th/phanuwat/file/communication/01-introduction.ppt>, กรกฎาคม 2556.
- มาลี บุญศิริพันธ์. *เสรีภาพหนังสือพิมพ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- มีเดีย มอนิเตอร์. “Hate Speech ในเว็บไซต์ และทีวีดาวเทียม การเมือง.” [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://www.mediamonitor.in.th/main/news/2011-07-05-06-20-17/1008-Press-Release>, มีนาคม 2556.

- “รำลึกเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ: ฝ่าความตายบนถนนราชดำเนิน.” [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=258476>, เมษายน 2555.
- วรารณณวนาพิทักษ์ “ทฤษฎีวิพากษ์ของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส: พื้นที่สาธารณะทางการเมืองและการใช้เสรีภาพในการแสดงออกบนอินเทอร์เน็ต” การสัมมนา RGJ Seminar Series ครั้งที่ 4 : สหวิทยาการกับสหปัญหาของสังคมไทย” วันที่ 15 กันยายน 2549,
- สุจิต บุญบงการ. การพัฒนาทางการเมืองของไทย: *ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหารสถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ศิริวัฒน์ จุปะมัตถา. ผู้ประสานงานกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) พะเยา สัมภาษณ์, 13 กรกฎาคม 2556
- อัสมา หวังกุลหล้า. “บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบอบทักษิณ.” วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- อุบลพรรณ กระจ่างโพธิ์. “การเคลื่อนไหวของขบวนการแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ช่วงรัฐบาลอภิสิทธิ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- Alexis, Monique. and Mpambara, Ines. “The Rwanda media experience from the genocide”, International Media Support., March 2003,
- Almond, Gabriel A., and Powell, G. Bingham., Jr. *Comparative Politics: Systems, Processes, and Policy*. Boston: Little, Brown, 1978.
- Black, Jay., Steele, Bob., and Barney, Ralph. *Doing Ethics in Journalism: a Handbook with Case Studies*. Greencastle, IN: Sigma Delta Chi Foundation and The Society of Professional Journalists, 1993.
- Cammaerts, Bart. “Mediation and Resistance.” [online] Available at: <http://eprints.lse.ac.uk/44126>, December 2011.
- . “Protest Logics and the Mediation Opportunity Structure.” *European Journal of Communication*. 27 (2) (2012): 117-134.
- Campbell, S. W., and Kwak, N. “Mobile Communication and Civic life: Linking Patterns of Use to Civic and Political Engagement.” *Journal of Communication*. 60 (3) (2010): 536-555. Dalpino, Catharin E. *Deferring Democracy: Promoting Openness in Authoritarian Regimes*. Washington, D. C.: Brookings Institution Press, 2000.

- Deutsch, Karl W. *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*. 2nd ed. New York: Free Press, 1966.
- Easton, David. *A System Analysis of Political Life*. New York: John Wiley, 1965.
- Foucault, Michel. "Of Other Spaces." *Diacritics*. 16 (1) (1986): 22-27.
- Gamson, William A., and Wolfsfeld, Gadi. "Movements and Media as Interacting Systems." *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 528 (July 1993): 114-125.
- Habermas, Jurgen. "The Public Sphere: an Encyclopedia Article (1964)." *New German Critique*. 3 (1974): 49-50.
- Koopmans, R., and Statham, P. "Political Claims Analysis: Integrating Protest Event and Political Discourse Approaches." *Mobilization: an International Quarterly*. 4 (2) (1999): 203-221.
- McAdam, Doug. "Movement Strategy and Dramaturgical Framing in Democratic States: the Case of the Civil Rights Movement." In *Deliberation, Democracy and the Media*, pp.117-135. Chambers, S., and Costain, A., ed. Lanham, MD.: Rowman & Littlefield, 2005.
- McCammon, Holly J., Muse, Courtney, S., Newman, Harmony, D., and Terrell, Teresa M. "Movement Framing and Discursive Opportunity Structures: the Political Successes of the U. S. Women's Jury Movements." *American Sociological Review*. 72 (5) (October 2007): 725-749.
- Moore, James W. "Collective Political Violence in Easton's Political Systems Model." Toronto: Defence R & D Canada, 2011.
- Rheingold, Howard. *Smart Mobs: the Next Social Revolution*. Cambridge, MA.: Perseus, 2002.
- . *Smart Mobs: the Next Social Revolution: Transforming Cultures and Communities in the Age of Instant Access*. Cambridge, MA.: Perseus, 2003.
- Safranek, Rita. "The Emerging Role of Social Media in Political and Regime Change." [online] Available at: <http://impressionsmedia.co.in/review.pdf>, March 2013.
- Schulz, Winfried. "Changes of Mass Media and the Public Sphere." *The Public*. 4 (2) (1997): 57-69.

Storck, Madeline. “The Role of Social Media in Political Mobilization: a Case Study of the January 2011 Egyptian Uprising.” Master’s Thesis in Arts, The University of St. Andrews, Scotland, 2011.

